

Valcerová-Bacigálová, Anna: VZŤAH VÝ-
ZNAMU A TVARU V PREKLADĚ POÉZIE.
PREKLADY POÉZIE A. VOZNESENSKÉ-
HO DO SLOVENČINY A ČEŠTINY. Prešov,
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 1999.
219 s.

Poetka, literárna historička, teoretička a kritička A. Valcerová-Bacigálová vo svojej najnovšej monografii predstavuje ucelenú komparáciu prekladov ruského básnika Andreja Voznesenského do slovenčiny a češtiny. Konkrétnejšie povedané: porovnáva sa prekladateľská metóda M. Válka a V. Daňka, pričom sa využíva, že obaja prekladatelia vychádzajú z rozdielnych (aj keď príbuzných) národných tradícií, ako aj z toho, že vo vzťahu k Voznesenskému sú medzi nimi zjavné typologické rozdiely.

Vzájomnosť významu a tvaru možno bezpochyby zaradiť k archetypálnym vzťahom. Už antika prejavila záujem o vzťah látky (gr. *hýlē*) a formy (gr. *morfé*) a nadobro znepriatelila idealistov a materialistov. Význam a tvar sú v centre výskumu jazyka (de Saussure a jeho *signifiant* a *signifié*) a, samozrejme, aj v preklade umeleckej literatúry má táto otázka konštitutívny charakter.

K abstraktnému a zároveň aj dosť všeobecnému vzťahu významu a tvaru v preklade poézie sa Valcerová-Bacigálová dopracovala induktívne, t. j. na základe konkrétnych realizácií tohto vzťahu, čo sa javí ako veľmi prospešný spôsob exemplifikácie. Z konkrétneho výskumu sa dajú vyvodiť nielen konkrétne, ale aj univerzálne závery, zasahujúce aj iné ako len slovensko-ruské prekladateľské vymedzenie. Autorka postupne interpretuje zvukovú stránku básnického textu v preklade, prekladové substitúcie Voznesenského rýmu (na pozadí ruskej, slovenskej a českej tradície), vzťah rytmu a sémantiky, ako aj prekladové konkretizácie Voznesenského metafory. Jednotlivé štúdie dopĺňa rozsiahly dokumentačný materiál: ruský rýmovník, rýmovník slovenského

a českého prekladu a grafické prehľady o rytme kľúčových básní a ich prekladov.

Úspešnosť a účinnosť vedeckej práce závisí od výberu metódy a miery jej uplatnenia. Zo základnej dichotómie subjektívnych a objektívnejších metód sú uprednostnené tie objektívnejšie. Práca je precízna, pozitivisticky podrobná, niekedy až na hranici vnímateľnosti (tako sa javia napr. porovnania alternácií rýmových dvojíc, s. 35). Miera detailnosti však nie je samoučelná a hoci niektoré záznamy analýz nevnímame priamo, sprostredkovane nám dokážu mnoho napovedať. Napr. porovnanie slovnodruhovej skladby rýmov jednoznačne naznačuje, prečo je Válkov preklad oproti Daňkovmu dynamickejší (vyššia frekvencia slovies), čo má svoj odraz v slovenskej tradícii veršovania a výrazne sa podieľa na premodelovaní typických nominálnych rýmov ruštiny.

A. Valcerová-Bacigálová obsiahla priestor literárnej tradície troch národností (ruskej, slovenskej a českej), ktorá má navyše aj rozsiahly časový záber – od avantgardy až po sedemdesiate roky. Zachytávajú sa také dôležité poetické prechody, ako bol u nás prechod od poetiky Novomeského k poetike Válka, od Nezvala k českej povojnovej literatúre, od Majakovského k Voznesenskému: „Voznesenskému na rozdiel od Majakovského však už pri nepresných rýmoch nestačia len useknutia hlások, ale využíva aj iné nezhody. V neprízvučných slabikách strieda aj celkom odlišné, foneticky nesúvisiace skupiny hlások. (...) Kvalita rýmu v ruskej lyrike teda nestráca, len sa prenáša na iné zložky ako v tradičnom rýmovom systéme“ (s. 35). Výsledky analýz pomenúvajú repertoár prvkov a ich zmien, ktoré sú potrebné pri odlíšení a charakterizácii historickej umeleckej epochy, ako aj autorských poetík básnikov. Sú nevyhnutným predpokladom pre hlbší prienik do intimity básnického textu, ktorý si preklad a hodnotenie prekladu vyžaduje.

Podrobný a viacúrovňový výskum vedie ku konklúziám rozdielnej relevancie. K mimoriadne hodnotným patria jednotlivé závery

typologickej charakteristiky Válka i Voznesenského, medzi ktorými, ako Valcerová-Bacigálová niekoľkokrát zdôrazňuje, dochádza ku vzácnej zhode (v predmete a filozofii poézie, v rovnakom historickom čase vstupu do nej, v kompozičnej organizácii poézie, v montážnej metafore...). Nemenej dôležitým je aj vplyv tejto rovnoznačnosti pri samotnom akte prekladu: „Pri výbere textu na preklad je dôležitým predpokladom jeho výslednej estetickej hodnoty pozitívny vzťah prekladateľa k originálu, v básnickom preklade pristupuje do hry aj možnosť príbuzného autorského založenia, ktoré znásobuje predpoklady optimálneho výsledku“ (s. 111).

Z porovnania Váľkovho a Daňkovho spôsobu prekladania vyplýva, že V. Daňek väčšmi rešpektuje originál, využíva jazykovú príbuznosť češtiny a ruštiny (napr. v rýmoch). M. Válek volí iný spôsob: rešpektuje domáci básnický vývoj a viac sa vzdáva prototextu A. Voznesenského. Paradoxne (a možnože ani nie) vyznieva Váľkov preklad z viacerých aspektov lepšie. Prílišná spätosť Daňka s pôvodným ruským textom spôsobuje totiž nežiaducu interferenciu tzv. prekladovým jazykom (prekladovým štýlom, „prekladateľčinou“), teda násilným modelovaním domáceho jazyka jazykom prototextu. Ďalším Daňkovým krokom späť je nerešpektovanie hodnoty slov, keď tradičné ruské slová, slová z centra slovej zásoby, prekladá neologizmami alebo hovorovými slovami, ktoré však, opäť paradoxne, starnú najrýchlejšie (napr. plaché chvenie – „stydlivý vlnotluk“).

Váľkov preklad je živší, sémantický invariant ohýba, ale rešpektuje ho. Navyše sa Váľkovi do značnej miery darí spojiť eufonický rozmer Voznesenského verša so sémantikou tak, aby neutrpla ani zvuková bohatosť, ani Voznesenského „depo metafor“. Válek vo veľkej miere prispôsobuje Voznesenského domácim kultúrnym pomerom, napr. „Jemeľku Pugačova, vodcu sedliackeho povstania z rokov 1667–1671, nahrádza slovenským sedlia-

kom Kubom. Zmysel originálu (významový kontrast domáce – cudzie) nie je narušený, skôr naopak“ (s. 44).

Válek poslovenčuje reálie, metafory, jazyk, avšak zachováva cudzokrajný ráz, ktorý umožňuje čitateľovi mať vedomie, „že čte preklad a je treba mu toto vedomie poskytnout zachovaním koloritu“ (J. Levý, tu s. 60). Válek robí odvážnejšie zásahy do prekladu, ale nepresahuje hranice sémantického poľa. Pri dôkladnej analýze jeho zmysel pre vyhatnutie podstaty nielenže obstojí, ale dokonca vyštúpi.

Z monografie A. Valcerovej-Bacigálovej sa dá čerpať viacúrovňovo. Svoju hodnotu majú interpretácie básní i portréty Voznesenského-básnika, Válka-básnika a Válka-prekladateľa. Práca má aj praktický význam. Na viacerých miestach možno dešifrovať jasné signály, čo sa pri prekladaní osvedčilo, čomu sa treba vyhnuť, či kde si vyhľadať ďalšie zdroje na štúdium.

Štúdie sú otvorené, uplatnenie nájdú nielen pri umeleckých prekladoch z ruštiny, ale aj pri jazykoch s podobným fonologickým systémom (napr. s angličtinou ju spája pohyblivosť prízvuku, redukcia hlások). V záverečnom zhrnutí autorka odpovedá na univerzálne otázky prekladu, týkajúce sa významu a tvaru, tak ako to sľubuje názov monografie, ako aj na otázky individuálnych metód prekladu jednotlivých zložiek básnického jazyka.

Ján Gavura

ODRODZENIE NARODOWE W CZECHACH I NA SŁOWACJI. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 1999. 273 s.

Zborník *Odrodzenie narodowe w Czechach i na Słowacji (Národné obrodenie v Čechách a na Slovensku)* je venovaný pamiatke